

Rezi Elek¹

A Ferencz József-féle *Unitárius káté* átdolgozásai és kiadásai

Ferencz József (1835–1928) unitárius lelkész, teológiai tanár, püspök teológiai irodalmi munkásságának egyik legmaradandóbb alkotása az *Unitárius Káté*, amely 1864-ben, a kolozsvári lelkészi szolgálata alatt jelent meg.² A káté átdolgozásainak körülményei és teológiai szemlélete csak részben ismeretesek a tudományos világ előtt, ezért tényfeltáró és értékelő módszerekkel igyekszem a témát megvilágítani, ugyanakkor céloom a káté esetleges átdolgozásának távlatait is körvonalazni.

Egy korábbi értékelésemet ismét megerősítem: „A Ferencz József-féle káté az erdélyi unitárius teológia sajátos önkifejezési formája, amely megjelenése óta napjainkig befolyásolta az unitárius identitástudatot, hit- és életfelfogást. Nemzedékek lelki világa gazdagodott, akarata edződött, értelme világosodott, hite mélyült a káté vallásos üzenetével. A káté tartalmának elsajátítása után, a konfirmáció alatt szívre tett kézzel nemzedékek rebegették el, a fogadalomtétel fennkölt mozzanata során: Hisszük és valljuk!”³

Ismeretes, hogy a káté megjelentetése a konfirmáció szükségletét igyekezett kielégíteni. Az Unitárius Egyház Főtanácsa 1853-ban hivatalosan elrendelte a konfirmáció egységes és általános gyakorlatát, de az előkészítő kézikönyv hiányzott. A korábbi káték ezt az igényt sem formai, sem tartalmi szempontból nem tudták kielégíteni. Ezért Ferencz József új céllal és tartalommal szerkeszti meg kátéját, amely a konfirmációra való előkészítés bibliai, vallási, hitelvi, etikai, törvényi, pedagógiai szempontjait foglalta magába.⁴

¹ REZI Elek (1954) a KPTI rektorhelyettese, a Rendszeres Teológiai Tanszék professzora. Doktori címét a KPTI-ben szerezte 1990-ben. Unitárius szakirányon oktatott tárgyai: unitárius hittan, unitárius etika, modern filozófiatörténet, szociáletika, vallásfilozófia, felekezettismeret. E-mail: rezielek@proteo.hu

² *Unitárius Káté. A konfirmációi vallásnevelésről.* (Kolozsvartt. Nyomatott az Ev. Ref. főtanoda betűivel, 1864). A káté teljes szövegét újraközöltem. Lásd: REZI Elek, *Hisszük és valljuk!* (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2008) 177–244.

³ Uo., 5.

⁴ Teljesen téves az a felfogás, amely szerint Ferencz József kátéjának az volt a célja, hogy „Krizis püspök kátéját felváltsa”. Lásd ABRUDBÁNYAI FIKKER JÁNOS, „Az unitárius vallás az új Káté küszöbén”, *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 30.

Ferencz József az elkészült kátét az Egyházi Képviselő Tanácsnak (a továbbiakban: EKT) nyújtotta be véleményezésre. Az EKT jegyzőkönyve szerint: „A kolozsvári pap és tanár, Ferencz József az idei (1863) július 4-ről tett jelentése szerint megírja, hogy érezve a konfirmációra előkészítő kézikönyvnek a hiányát, és tudva azt, hogy egyházi környékekből is érkeztek e hiány fedezése iránt felterjesztések, beadja a Konfirmációra előkészítő vallástudomány cím alatt az EKT-hoz azzal a kéréssel, hogy az méltóztasson azt megvizsgálni, s abban az esetben, ha akár itt, akár ott kijavítva elfogadható volna, őt annak kinyomtatásra hatalmazza fel.”⁵

Az EKT a kátét Kriza János püspöknek adta ki véleményezésre, aki az EKT 1864. augusztus 14-ei ülésén jelentette, hogy „a Ferencz József által beadott Konfirmációra készítő munkácskát megvizsgálta, azt vallásunk elveivel, hitelveinkel mindenben egyezőnek és a Konfirmációra készítésre célszerűnek és használhatónak találta.” Kriza kedvező véleményezése alapján az EKT a kátét elfogadta, és 1864. augusztus 28-án kelt körlevelében elrendelte kötelező használatát.⁶

Boros György lelkész, püspök a kátét értékelve így nyilatkozott: „Kátéjával sikeresen bevezette ifjúságunk lelkébe, irodalmunk nyelvébe azokat a hitformákat, amelyekkel nemcsak hiszünk, hanem *valljuk* is, hogy unitáriusok, egység hívek vagyunk. Neki köszönjük, hogy ifjúkori bátor szavától 300 év múltán újra megzendült hitünk a délibábos rónákon.”⁷

Ferencz József kátéjának nagy jelentősége abban áll, hogy a rendszeressé váló konfirmációt kátéja emelte a szépség, hithűség és egyháziasság magaslataira. A káténak napjainkig 27 kiadása ismeretes, ezek szemléltetik azt a teológiai fejlődést, amely jellemezte másfél évszázadon át az unitárius teológiát. A káté népszerűségére vall az is, hogy az idők folyamán több nyelvre is lefordították.⁸

Meggyőződésem, hogy egy keresztény felekezet kátéjának átdolgozása korszakalkotó esemény, mert az ifjú nemzedék életében a vallási identitás alakulását határozza meg a jövőre nézve. Ez a megállapítás az unitárius káté átdolgozásaira is vonatkozik.

⁵ EKT Jkv 1863. (július 4.) 207. sz. A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára (a továbbiakban MUEKvGyLt), kézirat.

⁶ EKT Jkv. 1864.(augusztus 14.) 264. sz. MUEKvGyLt, kézirat.

⁷ *A Magyarországi Unitárius Egyházi Fő T. 1915. évi augusztus 29. és 30. napjain Kolozsvárt tartott Gyűlése JEGYZŐKÖNYVE*, szerk. dr. BOROS György (Kolozsvár, 1905), 15.

⁸ REZI Elek, „Az unitárius káté fordításai”, *Keresztény Magvető* 122 (2016): 3–18.

A káté első (1875) átdolgozása

A káté első átdolgozását Ferencz József 1875-ben, a harmadik kiadás alkalmával végezte el.⁹ Tekintettel arra, hogy korábban már részletesen foglalkoztam az első és a harmadik kiadás összehasonlításával,¹⁰ jelen tanulmányomban csak a fontosabb átdolgozásokra, teológiai változtatásokra hívom fel a figyelmet.¹¹

– az első kiadásban használt Apostoli hitvallást a harmadik kiadásban lerövidítette (főleg Jézus Krisztusra vonatkozóan), amelyet az Apostoli hitvallás lényegének nevezett;

– a Jézus Krisztusról szóló hitelvi kérdések és feleletek a harmadik kiadásban újraszövegezve jelentek meg, pozitív formában, amely Jézusról vallott felfogásunk fokozatos alakulásának, változásának, fejlődésének következménye;

– a harmadik kiadásnál nagyobb figyelmet fordított az erkölcsi vonatkozású szempontok érvényesítésére, ezért bevezeti a káté végén a „kötelességek” témakört;

– a bibliai ismereteket a kor színvonalán átdolgozta.

A káté második (1947) átdolgozott kiadása

A káté második, részletes átdolgozását komoly vallási, teológiai, liturgiai, ekkleziológiai, vallásbölcseleti viták előzték meg az unitárius egyházakörök lelkesi értekezletein. Az unitárius lelkész körök az 1930-as évek második és az 1940-es évek első felében alaposan megvitatták a hitvallás és a káté reformjának, illetve radikális átdolgozásának a lehetőségeit. A lelkész körökben a vitákat és a hozzászólásokat két tanulmány is összefoglalta. Az egyik tanulmányban Simén Dániel a hitvallás, a másik tanulmányban Abrudbányai Fikker János a káté reformjának a szükségszerűségéről értekezett.¹²

⁹ *Unitárius Káté, tekintettel a konfirmációi vallástanításra.* (Kolozsvár, 1875.)

¹⁰ REZI Elek, *Teológia és népszolgálat. Az erdélyi unitárius teológia a 19. század második és a 20. század első felében, különös tekintettel Ferencz József munkásságára* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2007), 72–76.

¹¹ Az első kiadáshoz képest a harmadik kiadásban 27 kiegészítést, átdolgozást találunk. A kérdések és feleletek száma szerint a következőket említhetjük: 2, 3, 5, 8, 10, 16, 26, 32, 36, 42, 43, 44, 48, 50, 58, 71, 75, 76, 78, 80, 99, 108, 125 és 136.

¹² SIMÉN Dániel, „Széljegyzetek Hiszekegyünk reformjához”, *Keresztény Magvető* 71, 6 (1939): 258–263; ABRUDBÁNYAI FIKKER János, „Az unitárius vallás az új Káté küszöbén”, *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 30–40.

Simén Dániel az unitárius hitvallás radikális reformját sürgette: „Megállapítom, hogy a Hiszekegyünk radikális reformra vagy teljes kicserélésre szorul, mert sem a múltban, sem a mai formájában nem képviselte és nem képviseli a hitvallásunkat.”¹³ Simén Dániel az érvényben levő hitvallás tételeinek és teológiai szakkifejezéseinek kritikai vizsgálata alapján egy újabb hitvallást szövegez meg, amelyet általános elfogadásra ajánlott. Lényegesebb változtatásait az összehasonlítás alapján tudjuk lemérni, következtetéseinket a káté átdolgozott szövegének értékelése alkalmával körvonalazzuk.

A korabeli hivatalos hitvallás szövege	Simén Dániel hitvallás javaslata
Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében.	Hiszek egy Istenben, gondviselő Atyában, a világ alkotójában.
	Hiszek az emberben, Isten fiában (gyermekében) és munkatársában.
Hiszek Jézus Krisztusban, az Istennek egy szülött fiában, a mi Urukban.	Hiszek Jézusban, az élet fejedelmében.
Hiszem a szentlelket.	Hiszek a lélek isteni hivatásában, jóra, igazságra és szeretetre vezérlő erejében.
Hiszek egy közönséges keresztyén anyaszentegyházat.	Hiszek az unitárius egyház örök küldetésében.
Hiszem a bűnöknek bocsánatát és	Hiszek az isteni és az emberi megbocsátás (nem bűnbocsánat) fölemelő és megnyugtató hatalmában.
Az örök életet	Hiszem az örök életet.

Abrudbányai Fikker János az unitárius lelkészörök lelkészei előtt ismertett tanulmányában a káté reformját sürgette, „általános újítás és nem fejelés szükséges.”¹⁴ Abrudbányai a káté „belső tartalmának a megújítására” gondolt, úgy vélte, hogy az új káté „nem biblio és kristocentrikus” kell legyen, hanem figyelembe kell vegye az „antropológiai, összehasonlító vallástudományi, lélektani és általában vallásbölcseleti” szempontokat is. Ezen szempontokat szükségesnek tartotta a „tudományos alapon elkészített káté összeállításánál.”¹⁵ Hangoztatta,

¹³ SIMÉN Dániel, *Széljegyzetek...*, 258.

¹⁴ ABRUDBÁNYAI FIKKER, „Az unitárius vallás...” 33.

¹⁵ Uo., 33–34.

hogy az új kátének a „ma élő unitárius közösség szervezeteit, intézményeit, életmegnyilvánulásait” is tükröznie kell. Ajánlásokat tett a hitvallás reformjára, a szertartásaink tárgykörének bővítésére, a megértés számára túlhaladott teológiai fogalmak kicserélésére (pl. a közönséges keresztény egyház megnevezés helyett az unitárius egyház kifejezést javasolt) és olyan fogalmak bevezetésére, amelyeket a kor embere megért és magáévá tud tenni. A szentlélek teológiai fogalmának unitárius felülvizsgálását sürgette, ugyanakkor az emberről szóló unitárius tanítás új irányának a kijelölését is szorgalmazta: „Kihagyandó természetesen az új Káténkból az embernek olyan beállítása, amely a paradicsomi jelenettel kezdi a történetet s helyett a fejlődő, jóra született, szabad lehetőségű, cselekedetért felelős embert kellene beállítani.”¹⁶ Következtetése: „Mindannyiunknak egy a szándéka: jó Kátét alkotni. Hittel teljes, evangéliumszerű Kátét. (...) Az új Kátének életszínűnek kell lenni, eleven, lüktető, élő vallás, élő unitarizmus kell, mozduljon abban.”¹⁷

A két előadásnak széles körű visszhangja volt mind a lelkészek, mind a világiak körében. A hozzászólások egyetértő, de elutasító véleményeket is tükröztek.¹⁸ Nem szándékom a hozzászólások értékelése, de világosan látszik, hogy a viták során a zavart keltő fogalmak használata aggodalmat keltett, sőt egyesek a külföldi unitarizmus túl liberális eszméinek a meggondolatlan átvételétől is féltették a kátét. „...Dávid Ferenc földjén még tovább lehet ápolni az ő nagy és nemes lelkének virágait, mert lehet remélni, hogy ezekből a jó kertész tud olyan magot érlelni, amivel még egyszer meg lehet majd termékenyíteni az amerikai irtást.”¹⁹

Az Unitárius Teológiai Akadémia rendes és magántanárai közül is többen felzárkóztak a káté megújításának a törekvéséhez.²⁰ Hangsúlyozni szeretném,

¹⁶ Uo., 39.

¹⁷ Uo., 40.

¹⁸ ZOLTÁN Sándor, „Unitárius vallás és unitárius Hiszekegy”, *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 49–61.; GYULAI Zoltán, „Hozzászólások a Káté és a Hiszekegy reformjához. 1. Rátio és lélek”, *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 106–113; SZABÓ István, „Hozzászólások a Káté és a Hiszekegy reformjához. 2. Egységes teológiai nevelést”, *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 113–118.; KELEMEN Árpád, „Hozzászólások a Káté és a Hiszekegy reformjához. 3.” *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 118–121.; ÜRMÖSI Károly: „Hozzászólások a Káté és a Hiszekegy reformjához. 5.” *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 125–128.

¹⁹ GYULAI Zoltán, „Rátio és lélek”, *Keresztény Magvető* 72, 1 (1940): 113.

²⁰ Simén Dániel, Kiss Elek rendes tanárok, Zoltán Sándor, Ürmösi József, Ekárt Andor, Kővári Jakab magántanárok. Lásd ABRUDBÁNYAI FIKKER János (szerk.), *Az Unitárius Egyház Teológiai Akadémiájának Értesítője az 1943–1944. évről*. XLVIII. évfolyam, 1944, 14–15.

hogy a viták során soha nem merült fel, még mérlegelés szintjén sem, hogy a Ferencz József kátéját el kellene hagyni, és teljesen más, új kátét kellene írni! A káté reformjának, általános újításának, átdolgozásának szellemétől áthatott egyházi és világi közösség mégsem hajtotta végre a sokat hangoztatott reformot. Ezt többek között a világháborús évek és az azt követő rendszerváltás bizonytalanságával magyarázhatjuk. Az egyháznak nehéz anyagi körülmények között mégis sikerült 1943-ban, 16 év után (1927) megjelentetnie az unitárius kátét, de nem az átdolgozott változatát. Az 1943-ban kiadott káté az előző kiadás változatlan utánnomása.²¹

Úgy vélem, hogy a reformeszmék továbbéltek, és részben az 1947-ben megjelentetett, radikálisan átdolgozott káté eszmeiségében tükröződnek.²² De csak részben, mert a korábbi túl liberális gondolatok kihulltak az idő rostáján. Példa erre a szentlélek tanának változatlan átvétele a megelőző kátéből az átdolgozottba.

Az 1947-es kiadású káté átdolgozásának a körülményeit meghatározták az unitárius egyházvezetés gyakori átrendeződései, az ún. medgyesi mozgalomtól (generációs hatalmi harc) a bécsi döntésen keresztül a második világháborút követő rendszerváltozásig.²³

Az átdolgozás történetével kapcsolatosan adataink nagyon hiányosak. A témánkat érintő korszak több fontos irata hiányzik a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárából, vagy nem is kerültek a levéltárba. Ez az oka annak, hogy a korszakban a vallásos neveléssel, oktatással, a konfirmációval, a kátével foglalkozó Nevelésügyi Bizottság munkáját nyomon tudjuk követni, de tagjainak a neve már ismeretlen. A rendelkezésre álló adatok alapján a következőket rekonstruálhatjuk.

Az EKT 1947. július 10-én kelt körlevelében tájékoztatta a lelkészeket a Nevelésügyi Bizottság javaslatáról a vallásoktatási könyvek kinyomtatásával kap-

²¹ FERENCZ József, *Unitárius Káté tekintettel a konfirmációi vallástanításra*. 12. kiadás. (Kolozsvár: Erzsébet Nyomdavállalat, 1943).

²² FERENCZ József, *Unitárius Káté tekintettel a konfirmációi vallástanításra*. Átdolgozott kiadás. (Cluj-Kolozsvár: Erzsébet Könyvnyomda, 1947).

²³ KOVÁCS Sándor, „Adatok dr. Boros György püspök lemond(at)ásának körülményeihez”, in *Boros György unitárius püspök naplója 1926–1941*, szerk. Kovács Sándor, MOLNÁR Lehel, Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai 5. 23–37 (Kolozsvár: Kiadja az Unitárius Egyház, 2001); PÁL János, „Az unitárius egyház szervezeti felépítése és kormányzati szervei”, in *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás. Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945–1965)* (Csíkszereda: Pro Print Kiadó, 2017), 39–48.

csolatosan.²⁴ A körlevelet Erdő János esperes írta, aki valószínűleg a Nevelésügyi Bizottság elnöke is volt. A körlevélben a két vallásoktatási tankönyv mellet a káté kiadását is megemlégték.²⁵ A körlevélben már előrevetítették a változtatásokat: „Mindenik átdolgozva és régi tartalmában némileg rövidítve jelenik meg a nyomdai költségek miatt.”²⁶ A körlevélben tárgyalják a valláskönyvek és a káté kiadási költségeit, és felszólítják a lelkészeket a valláskönyvek megrendelésére.

A Nevelésügyi Bizottság 1947. július 24-én terjesztette javaslatát az EKT elé. A javaslattal kapcsolatosan az EKT a következő határozatot hozta: „EKT utasítja a Nevelésügyi Bizottságot, hogy rendkívüli EKT ülésen tárgyalják meg a javaslatot, sürgősen terjessze fel a költségvetéssel együtt a javasolt szükséges tankönyvek kinyomtatásával kapcsolatosan (971/1947).”²⁷

Az EKT július 25-ei rendkívüli ülésén tárgyalta „a Nevelésügyi Bizottságnak az EKT 971/1947, sz. határozata alapján végzett eljárását.” Az említett két tankönyv mellett az unitárius káté kiadásával kapcsolatosan megjegyezték, hogy a bizottság „kevés rövidítésekkel való kiadását javasolja, amely az értelmet nem zavarja, a nyomdai terjedelme rövidítése szempontjából.” A Nevelésügyi Bizottság két nyomdai ajánlat közül, az Erzsébet nyomdát választotta. A javaslat meg tárgyalása után, az EKT „elfogadta a Káté 1000 példányszámban történő kiadását és utasította az elnökséget, hogy a kiadási árakat állapítsa meg.”²⁸

Vizsgáljuk meg, milyen fontosabb változtatások, átdolgozások jelentek meg az 1947-es kátében, összehasonlítva az 1943-as kiadással.

Formai szempontok

– az előszót elhagyták, amely a következő kiadásokban többé nem jelenik meg;

– a kátét az elvárásoknak megfelelően lerövidítették, hogy a kiadási költségek kisebbek legyenek;

– a kérdés-feleleteket rendszerezték, és téma szerinti fejezetekbe csoportosították, pl. a káté embertanának a korábbi kiadásaiban szétszórtan található kér-

²⁴ A körlevelet 971/1947. EKT sz. alatt iktatták, de nem található a MUEKvGyLt-nak vonatkozó iratsomójában. Az iratot a Brassói Unitárius Egyházközség Levéltárában Andrási Benedek lelkész találta meg és bocsátotta rendelkezésemre, amelyet ez úton is megköszönök.

²⁵ A két valláskönyv Benczédi Pál *Evangéliumi történetek* c. és Ürmösi József *Az unitárius egyház rövid története* c. munkái.

²⁶ 971/1947. Sz. EKT körlevél.

²⁷ MUEKvGyLt. EKT 1947. július 24. 232. sz.

²⁸ MUEKvGyLt. EKT 1947. július 25. 243. sz.

déseit és feleleteit egy fejezetbe csoportosították, ennek ellenére mégis „ragadtak” a fejezetekhez nem illő kérdések, pl. az Isten című fejezetben ilyen kérdést is (34.) találunk: Az Ószövetség kiváló férfiai közül ki volt a legnevezetesebb? A választ a tíz parancsolat követi;

– az 1943-as kiadás 136, az 1947-es kiadás 130 kérdést és feleletet tartalmaz. Az átdolgozott kiadásban a megelőző kiadás következő kérdés-feleletei maradtak ki: 9. (Melyek a kijelentett vallások?), 39., 44., 45., 46., 52., 53., 69., 70., 88. A feltámadással kapcsolatos kérdés-feleleteket kihagyták, az örök életről szóló kérdés-feleleteket átdolgozták: 117–119., 122.;

– az 1943-as kiadás kérdés-feleleteit az átdolgozott kiadásban az érthetőség érdekében gyakran több kérdés-feleletre osztották fel;

– a káté (1943) konfirmációi kérdéseinek (135–136) magyarázataként található önmagunk, felebarátaink és Isten iránti köteleességek részletes ismertetését az 1947-es kátéból teljesen kihagyták;

– a káté végén található, népszerű, „konfirmáló ifjak imáit” (Mikor a templomba bemennek, Mikor a templomból kijönnék) kihagyták;

– az átdolgozott kiadás (1947) végén tartalomjegyzéket közöltek.

Tartalmi szempontok

– a káté kérdései és feleletei egyszerűbbek, érthetőbbek, világosabbak, magyarosabbak, amelyek a vallási, teológiai üzenetének jobb, teljesebb megragadását segítik elő;

– a vallás meghatározásának és céljainak a bemutatása alkalmával a feleleteket egyszerűsítették, a korábbi feleletekhez csatlakozó magyarázatokat kihagyták (kivétel a 7. kérdés és felelet: Mi által jutott az emberiség tisztább valláshoz?);

– a Bibliával kapcsolatos kérdéseket és feleleteket rendszeresítették. A Szentírás kifejezése helyett következetesen a Biblia megnevezést használták. Ezeknél a kérdésköröknél már feltűnik, hogy Jézus Krisztus nevéből elhagyják a Krisztus megnevezést, és következetesen csak a Jézus megnevezéssel találkozunk. Ennek magyarázatát a későbbiek során fejtjük ki. A keresztyén felekezetek bemutatásánál kihagyták a részletes magyarázó részt, amely a felekezetek történetének ismertetésre vonatkozott;

– az átdolgozott kátében kiadástörténete során első alkalommal hét (7) történeti kérdést és feleletet találunk, amelyek Dávid Ferenc életére, munkásságára vonatkoznak: a 19–26. kérdés-feleletek. Mi motiválhatta a megelőző unitárius, de általában a protestáns káték tartalmától szokatlan történeti kérdések és feleletek beiktatását? Egyrészt az, hogy a káté reformjának a vitái során előjött ez a javaslat, lásd: „...az új unitárius Káté tartalmában fontosnak tartom Dávid Ferenc-

nek és az elmúlt küzdelmes unitárius századoknak egy-két kérdésben való beállítását, mint az erdélyi magyar gyermek számára csupán holt anyagot jelentő zsidó vallás részletezését.”²⁹ Másrészt, arra is gondolhatunk, hogy a berendezkedő ateista, kommunista hatalom szorításaiban, amely csak a káté és az énekeskönyv kiadásához járult hozzá, a káté megfelelőnek kínálkozott a történeti ismeretek közlésére is;

- a hitvallás tételeinek struktúráját ugyan meghagyták, de a Jézusra vonatkozó második tételt alaposan átdolgozták. Ezzel is foglalkozunk a későbbiekben;

- az Istenről szóló részben megfelelő összevonást tapasztalunk a gondviselés fogalmának a bevezetésével. A szerzők úgy gondolták, hogy a korábbi „isteni megtartás és igazgatás” teológiai felfogását az isteni gondviseléssel helyettesítsék;

- a megelőző kátében az Isten című fejezetben tárgyalták az emberrel kapcsolatos bibliai, vallási, teológiai alapismereteket, az átdolgozott káté külön fejezetben (egy kérdés kivételével), teljesen más kérdésekkel és feleletekkel mutatja be (44–50) a témát. Az újdonság az ember lelki tehetségeinek: hit, értelem, szabad akarat, lelkiismeret részletezésében áll;

- formailag, tartalmilag és teológiailag a legjelentősebb, legfigyelemreméltóbb változtatások, átdolgozások a Jézus című fejezetben történtek, amely a kérdések és feleletek számát tekintve is a legnagyobb fejezet (29 kérdés-fejelet). A Krisztus megnevezés helyett következetesen a Jézus megnevezést használták, ugyanakkor, a krisztusi munkát átformálták, átértelmezték. Az indokot a krisztocentrikus szemlélettől való tartózkodással magyarázhatjuk. Teológiai vonatkozásban a hangsúlyt Jézus munkásságára, életpéldáira és nem személyére helyezték, a történeti Jézusra a hit Krisztusa helyett. Ezt a szemléletet nyomon követhettük a reformtörekvések körüli vitákban is. Ha összehasonlítjuk a két kiadású káté hitvallásának Jézusra vonatkozó tételeit, világosan felismerjük a fentiekben elmondottak lényegét:

1943-as kiadás	1947-es kiadás
Hiszek Jézus Krisztusban, az Istennek egyszülött fiában, a mi Urunkban.	Hiszek Jézusban, Isten legjobb fiában, a mi igaz tanítómesterünkben.

Ezt a tényt támasztják alá a Jézus Krisztus üdvözítő munkáságához és személyéhez kötődő kérdéseknek és feleleteknek a kihagyása. Jézus tanításainak és példáinak a követését így hangsúlyozták: „Mindazok, amiket Jézustól tanultunk,

²⁹ ABRUDBÁNYAI FIKKER, „Az unitárius vallás...”, 35.

arra köteleznek, hogy őt szeressük, tiszteljük és példáját kövessük.” (átdolgozott kiadás, 79. kérdés és felelet);

– meglepő módon, a reformtörekvések általános kritikája és ellenszenve ellenére, a Szentlélek című fejezetek kisebb módosításokkal megegyeznek;

– az anyaszentegyház keresztény jelzőjét unitáriusra cserélik, és elhagyják a magyarázatokat;

– a bűn és bűnbocsánat kérdésében lényegi változtatás nem történt;

– a feltámadás témakörét teljesen mellőzik, a hangsúlyt az örök életre teszik, de négy szerény kérdésben és feleletben nem tudnak világos, megnyugtató válaszokat adni;

– az átdolgozott káté a keresztelés, az úrvacsora és a konfirmáció kérdésköreit tárgyalja, de a megelőző káté magyarázatait elhagyja;

– a káté végén a kötelességekről szóló rész elhagyása az etikai tartalom elszenvedéséhez vezetett.

Összegezés

Az 1947-es átdolgozott kiadás lényeges teológiai, hitelvi változásokat tükröz, amelyek a későbbiekben a kovász szerepét töltötték be az unitárius teológia alakulásában, fejlődésében. A szerzők személyére vonatkozóan konkrét adataim nincsenek, de Erdő János fiatal teológiai tanár (1946-tól), esperes kétségtelenül a kovász szerepét töltötte be a káté átdolgozásában.

A káté harmadik (1973) átdolgozott kiadása

Az unitárius káté legújabb átdolgozott kiadása 1973-ban jelent meg.³⁰ A káté kiadásának és átdolgozásának az igénye már 1972-ben felmerült, amelynek az egyházi testületek is hangot adtak. „EKT elfogadja a Misszió Bizottság javaslatát, mely szerint az Unitárius Káté korszerű átdolgozására hirdettessék pályázat. Addig azonban, míg ez megtörténik, szükségesnek tartja az azonnali intézkedések megtételét annak érdekében, hogy az utoljára 1957-ben (helyesen: 1954. RE) ki nyomtatott Unitárius Kátét minden változtatás nélkül nyomtattassák ki a lehető legnagyobb példányszámban. Ezzel kapcsolatban köszönettel tudomásul veszi, hogy Lőrinczi László afia 4 drb kátét ajánlott fel a kiadásnál való felhasználásra.”³¹ Az intézkedés azt mutatja, hogy az egyházközségekben a konfirmációra

³⁰ FERENCZ József, *Unitárius Káté*. Átdolgozott kiadás. (Kolozsvár: Unitárius Egyház, 1973.)

³¹ EKT Jkv. 1972. (június 1). 45/6. sz., 512. Kézirat

előkészítő káté hiányzott. Tény, hogy még a káté kiadását is akadályozta a kommunista, ateista hatalom, ezért az egyház közel 20 évig, 1954–1973 között nem tudta kiadni azt.³²

Az EKT pályázathirdetéséről nincs tudomásunk, de az átdolgozott, „korszerű” káté meglepetésszerűen már 1973-ra elkészült. „E. K. Tanács tudomásul veszi, hogy a Ferencz József: Unitárius Káté című munkája *átdolgozott formában*, 5000 példányban, rövid időn belül megjelenik. Megbízta az Elnökséget, hogy a magyarországi Unitárius Egyház által rendelt 500 példány elküldése érdekében a szükséges intézkedéseket tegye meg. A káté átdolgozásáért és sajtó alá rendezéséért köszönetet mond Lőrinczi László és Erdő János afiainak.”³³

Az EKT határozatából világosan kitűnik, hogy az átdolgozást Erdő János teológiai tanár³⁴ és Lőrinczi László lelkész végezték el.³⁵ Meggyőződésem, hogy a korszerű átdolgozás munkája nem a pályázati felhívást vette figyelembe, hanem azt az igényt, amely a kátéval kapcsolatosan megfogalmazódott főleg a lelkészek részéről, és amelyről Erdő Jánosnak és Lőrinczi Lászlónak is tudomása volt. Ismerve Erdő János teológusi és vezetői habitusát, az a véleményem, hogy az EKT-nak az átdolgozásra vonatkozó pályázathirdetése háttérben Erdő szándéka és törekvése állt.

A káté átdolgozására történő felhívás és a káté megjelenése közötti idő rövideje (1972. június 1. és 1973. március 9.) azt sugallja, hogy Erdő János és munkatársa, Lőrinczi László már korábban foglalkoztak a káté átdolgozásával, és csak a megjelentetését akarták törvényesíteni, mert az átdolgozás munkájának

³² 1968-ban konfirmáltam a szentábrahामी egyházközségben, és tanúja voltam annak, hogy a káté hiánya miatt a konfirmáltak átadták kátéikat a következő nemzedéknek, vagy az egyházközség lelkésze, Máthé Zsigmond géppel is másolta a kátét a konfirmációra készülő ifjaknak. Egy gépelt kátépéldány a tulajdonomban van.

³³ EKT Jkv. 1973. (március 9). 49. szám.

³⁴ Lásd: MOLNÁR B. Lehel, „Erdő János egyházunk és népünk szolgálatában”, in *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*, szerk. KOVÁCS Sándor (Kolozsvár: Unitárius Egyház, 2007), 9–30.; REZI Elek, „Erdő János unitárius teológus megjelent munkáinak értékelése”, in *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*, szerk. KOVÁCS Sándor (Kolozsvár: Unitárius Egyház, 2007), 315–319.; REZI Elek, „Erdő János szellemi arca írásai tükrében”, *Keresztény Magvető* 113 (2007): 161–272.; REZI Elek, „Példamutató élet az unitarizmus szolgálatában. 1913. április 28-án született Erdő János, egyházunk 29. püspöke”, *Unitárius Kalendárium* 2013. (Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház, 2014), 98–101.

³⁵ MOLNÁR István, „Lőrinczi Lászlóra emlékezve”, *Keresztény Magvető* 87, 4 (1981): 232–235; LŐRINCZI László, „Bizonyágtéves (kibúcsúzó beszéde az ürmösi egyházközségből)”, *Keresztény Magvető* 80 (1974): 234–236; CSEKE Péter, „Balázs Ferenc útítársa”, in *Víznyugattól vízkeletig, Riportok* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1976), 42–63.

nagy része már korábban elkészült. Sajnos az átdolgozás körülményeiről, szempontjairól, módszereiről nem találtam fennmaradt adatokat.

A káté átdolgozásának az értékelését adatok hiányában csak úgy tudjuk elvégezni, ha formai és tartalmi szempontból összehasonlítjuk a káté 1954-es és 1973-as kiadásait.³⁶ Az összehasonlítás tanulságos következtetések levonását is lehetővé teszi.

Formai szempontok

– a káté hat kérdéssel és felelettel bővült (129 helyett 135), de alapjában véve tizenegy új kérdést és feleletet fogalmaztak meg, illetve négy kérdést és feleletet teljesen kihagytak;

– a feleleteket alátámasztó, igazoló bibliai helyek számát bővítették;

– szerkezetileg átrendezték a káté felépítését, pl. az 1954-es kátéban a tízparancsolat az Isten című fejezetben van, az 1973-as kátéban az Alapfogalmak fejezetbe sorolják be (12. kérdés és felelet);

– a káté végén a tartalomjegyzéket elhagyták, és azóta sincs tartalomjegyzéke a kátének.

Tartalmi szempontok

– az átdolgozott káté nyelvezete magyarosabb, szabatosabb, világosabb, mint a megelőző kiadásé (1954). Pl. Mi célja van a vallásnak: Mi a vallás célja?

– a káté *én-te* alaphangját a *mi* alaphangra változtatták, amely által a bizonyágtétel közösségi vetületét hangsúlyozták ki. Pl. Mit tudsz Dávid Ferenc életéről? (19) kérdést így fogalmazták meg: Mit tudunk Dávid Ferenc életéről? (20), vagy Mit értesz ezen: Hiszek egy Istenben? (26) kérdés helyett: Mit értünk ezen: Hiszünk egy Istenben? (30);

– a feleletek után *magyarázó szöveget* iktatnak be: pl. Meddig szolgálhatta Dávid Ferenc a tiszta jézusi kereszténység ügyét? (27). A magyarázó szöveg Dávid Ferenc emlékének megörökítésére vonatkozik.

– közölték a tordai 1568-as vallásszabadság törvényének a szövegét;

– következetesen alkalmazták a *tisztelet* kifejezés helyett, a *szerelem* kifejezést. Ez a törekvés már az első kérdés és felelet esetében jelentkezett, ahol a vallás fogalmának a megragadására *tisztelet* helyett a *szerelem* fogalmát használták. Pl. 1954-es kiadás: „A vallás Isten megismerése és tisztelése...”, 1973-as kiadás: „A

³⁶ FERENCZ József, *Unitárius Káté. Tekintettel a konfirmációi vallástánításra*. Átdolgozott kiadás. (Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa, 1954.)

vallás Isten és felebarát iránti szeretet.” Az ember lelki tehetségei között a szeretet is megjelent;

– Jézus munkáját az 1954-es kiadás *megváltásnak* és személyét *Megváltónak* nevezte, az 1973-as átdolgozott kátéban Jézus munkáját *szabadításnak* és őt *Szabadítónak* nevezik.

– a Jézusra vonatkozó *Isten fia* (50) megnevezést az *Isten gyermeke* megnevezéssel helyettesítették. (56. kérdés: Mit értünk ezen: Hiszek Jézusban?). „Middőn azt mondjuk: hiszek Jézusban, ezzel kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy Jézus Istennek *legjobb gyermeke* és prófétája, tanítása pedig a *legbiztosabb út*, amelyen Isten igaz ismeretére juthatunk.”

– az Isten egységére vonatkozó feleletben pontosításként a „mind lényegében, mind személyében egyetlen egy” metafizikai kifejezést vezették be.

Összegezés

Az átdolgozott káté vizsgálata, értékelése után elmondhatjuk, hogy az 1973-as, harmadik átdolgozott kiadás tartalmi, teológiai vonatkozásban tovább gazdagította, bővítette, fejlesztette az 1947-es átdolgozott kiadást, és az elképzelésnek megfelelően „korszerű káté” jelent meg.

Fontosabb észrevételek a káté újabb átdolgozására vonatkozóan

Meggyőződésem, hogy az 1973-as kiadás óta eltelt negyvenöt év után az unitárius káténk újabb átdolgozásával ismét időszerű lenne foglalkozni. A káténknek lépést kell tartania a jelenkor teológiai, etikai, társadalmi követelményeivel és a bibliai tudományok eredményeinek a hasznosításával.

A teljesség igénye nélkül, a jobbítás szándékával néhány szerény javaslatot teszek, amelyeket az esedékes újabb átdolgozás alkalmával figyelembe lehet venni.

– a káté kiadásai során nagyobb figyelmet kellene fordítani a *kiadás körülményeire*. Erre vonatkozó javaslataim a következők: Az 1947-es átdolgozott kiadás során kihagyott Ferencz József-féle *előszót*, átdolgozott formában, ismét be kell építeni a következő kátéba. Indokom: a kátének is van története, üzenete, akár csak az énekeskönyvünknek, amelynek van előszava. A káté belső borítólapján meg kell jeleníteni a *nyomda nevét*, a *kiadás példányszámát*; a hátsó belső borítólapon legyen feltüntetve a *tartalomjegyzék*. Az említettek nélkül káténk „elárvultan” néz ki;

– a káté átdolgozásának nagyon fontos szempontjai: időszerű reflektálás a konfirmáció követelményeire, szükségességére és az unitárius identitástudatnak a mélyítése;

– a protestáns káték általában *vallási, hitelvi (dogmatikai), erkölcsi, liturgiai, ekkológiológiai* kérdéseket tartalmaznak. Káténkban *történelmi* vonatkozású kérdéseket és feleleteket találunk, amelyek nagyobb részt Dávid Ferenc életére és munkásságára vonatkoznak. Az 1947-es átdolgozott kiadás során beiktatott hat történelmi kérdést az 1973-as kiadásban még két kérdéssel bővítették: „Mi történt halála után? Meddig tartott a nehéz korszak?” (26–27. kérdés és felelet). Úgy vélem, hogy 1947-es kiadásban, ismerve a nehéz társadalmi, politikai viszonyokat, helyénvalónak bizonyultak a történelmi kérdések és feleletek egyházalapítónk személyére és munkásságára vonatkozóan. Napjainkban viszont a strukturált és program szerinti vallásoktatásunk az unitárius egyháztörténet keretében tárgyalja egyházalapítónk életét és munkásságát. Ezért a kátéban csak két-három történelmi kérdést és feleletet javaslok, a kihagyott történelmi vonatkozású kérdések helyett hitelvi, valláserkölcsi, felekezeti stb. kérdések és feleletek bevezetését szorgalmazom;

– az *Ó- és Újszövetségre* vonatkozó kérdéseket és feleleteket a bibliatudomány eredményeinek a felhasználásával kell újrafogalmazni. A témakör keretében monoteizmusra utaló kérdést és feleletet kell beiktatni. Pl. „Melyik az Ószövetség egyik legfontosabb tanítása?” A válasz a monoteizmus. Azért használjuk az egyik kifejezést, mert az Ószövetség másik fontos tanítása a tíz parancsolat. A bibliai kérdések és feleletek számát csökkenteni is lehet;

– a káté átdolgozásainak során mindig véleménykülönbségek voltak a *hitvallásunk* tételeinek ún. trinitárius strukturális elrendezésére (Isten, Jézus, szentlélek) vonatkozóan. Megfontolandó az, hogy fenn kell-e tartanunk a jövőre nézve az említett elrendezést, tekintettel az unitárius teológia szentlélekkel kapcsolatos felfogására. Hitelvi felfogásunk Dávid Ferenc tanítására alapozva az, hogy a szentlélek nem külön személy, hanem Istenhez tartozik, az ő ereje, az ő közvetlen hatása ránk. Ezért joggal merül fel az igény, hogy a hittani munkáinkban a szentlélekről szóló tanítás inkább az Istenről szóló fejezetbe kellene beta-
golódjon mintsem külön fejezetben elrendezve. Viszont hitvallásunk esetében a szentlélekkel kapcsolatosan az a kérdés, hogy módszertani vagy teológiai strukturális elrendezéssel állunk-e szemben. Úgy vélem, hogy az elrendezés módszertani, ezért hitvallásunk strukturális elrendezése továbbra is megmaradhat;

– hitvallásunk tételeinek kibővítése az *emberről szóló felfogásunkkal* nagyon sokszor foglalkoztatta a lelkészeinket, a teológusainkat a káté átdolgozásai során. Bővítés, változás mégsem történt. Elérkezett az idő arra, hogy megfogalmazzunk egy ilyen tételt, mint például: „Hiszek az emberben, Isten gyermekében és hivatásában!”;

– a jelenlegi káténk első kérdése és felelete a *vallás meghatározására* vonatkozó korábbi nehéz vallásfilozófiai feleletet ugyan kiiktatta, és a választ bibliai alapokra helyezte, de továbbra is fenntartott vallásbölcseleti kérdéseket és feleleteket, amelyek a 14–15 éves gyermek számára nehezen ragadhatók meg. Javaslom, hogy a jelenlegi káténkban azt a kérdést és feleletet, hogy: Miből ismerjük meg, hogy van Isten? helyezzük át, az Isten című fejezetbe. Helyette, második kérdésként iktassunk be új kérdést és feleletet: „Az embertárs iránti szeretet mi-
ben áll?”;

– fontosnak tartom kérdést és feleletet *beiktatni* a hazai keresztény felekezettekkel, a külföldi hittestvéreinkkel, a vallások közötti párbeszéddel kapcsolatosan;

– az *erkölcsi vetületű* kötelességeinkről szóló magyarázatokat a kiadások során kihagyták, de szükségesnek tartom újragondolni az ezekkel kapcsolatos kérdések és feleletek beiktatásának a lehetőségét;

– a keresztlési szertartásainkra vonatkozó kérdés- és feleletkört is ki kellene bővíteni a keresztszülökre vonatkozó kérdéssel és felelettel;

– véleményem szerint a szertartásaink sorába a házasságmegáldással és a temetéssel kapcsolatos kérdéseket és feleleteket is be kell iktatni;

– a megelőző kiadásokban a kérdések és feleletek után a konfirmáló ifjak két szép imája következett: a templomba bemenetel, és a templomból kijövetel alkalmaikor, amelyek a kiadások során kimaradtak. Szorgalmazom, hogy helyezzük vissza az imákat, amelyek a konfirmáció szépségét, fennköltségét segítik elő;

– az örök életre vonatkozó kérdéseket és feleleteket (112–114. kérdés és felelet) újra kell fogalmazni, javítani, bővíteni, korszerűsíteni. Példát kívánok bemutatni:

Mit értünk ezen: Hiszek az örök életben?

Midőn azt mondjuk, hiszek az örök életben, ezzel kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy az élet örök és a lélek halhatatlan.

Miben gyökerezik ez a reménységünk?

Ez a reménységünk Isten atyai szeretetében gyökerezik, aki mind életünkben, mind halálunk után gondviselő Atyánk.

Hogyan fogjuk fel a halált?

A halált úgy fogjuk fel, mint az élet törvényei szerint bekövetkező változást.

Miben áll ez a változás?

Ez a változás abban áll, hogy a test az anyagi világ törvényszerűségei alapján átalakul, a lélek pedig tovább él Istennél, akitől soha el nem szakad.

Mi vár ránk az örök életben?

Az örök életben Isten mindenkinek megvizsgálja földi életének hitét, szeretetét és cselekedeteit, és azok teljesítése alapján igazságot szolgáltat.

Hol van az örök élet?

Az örök élet a gondviselő Istennél van.

Hogyan lehetünk részesei az örök életnek?

Az örök életnek úgy lehetünk részesei, ha mindennapi életvitelünkben, Isten ismeretében, Jézus tanításainak és életpéldáinak követésében napról napra erősödünk. Mindez azt jelenti számunkra, hogy az örök életre készülni kell.

Összegezés

A Ferencz József-féle unitárius káténk újabb átdolgozására tett néhány észrevételemet és javaslatomat természetesen bővíteni, korszerűsíteni, jobbítani, javítani lehet és kell. Maga Ferencz József fogalmazta meg kátéja első kiadásának előszavában: „... felkérem szolgatársaimat, ne sajnálják észrevételeiket megtenni, hogy azokat figyelembe véve egy második kiadás alkalmával, szükség szerint javítani, s ezzel a munkát tökéletesíteni lehessen.”³⁷

Úgy vélem, hogy napjainkban a káté átdolgozásának a munkafolyamatát olyan csapat, bizottság tagjai végezhetik el, akik teológiai tisztánlátásukkal, érzelmi kötődésükkel alaposan, körültekintően, figyelmesen, unitárius identitástudattól áthatva dolgoznak. Ezek a kvalitások szükségesek az átdolgozás „nehéz, de gyönyörűsége” feladatainak az elvégzéséhez. Az átdolgozás során semmi ki ne kerüljön, amely értékes, de minden bekerüljön, amely szükséges!

A káté kiadásai napjainkig

1864 – 1. kiadás

Ferencz Józsi (sic!): Unitárius Káté. A konfirmációi vallástanításra. Kolozsvartt. Nyomtatott az Ev. Ref. főtanoda betűivel. 1864.

1869 – 2. kiadás

Ferencz József: Unitárius Káté, tekintettel a konfirmációi vallástanításra. Kolozsvár, Stein János Ny., 1869. 92. l.

1875 – 3. kiadás

Ua. (Első átdolgozott kiadás), Kolozsvár, 1875.

1885 – 4. kiadás

Ua. Kolozsvár, Stein János Ny., 1885. 124. l.

³⁷ REZI, *Hisszük és valljuk...*, 179–80.

1896 – 5. kiadás

Ua. Kolozsvár, 1896.

1899 – 6. kiadás

Ua. Kolozsvár, Stein János Ny., 1899. 124. l.

1902 – 7. kiadás

Ua. Kolozsvár, Stein János Ny., 1902. 127. l.

1906 – 8. kiadás

Ua. Kolozsvár, 1906.

1912 – 9. kiadás

Ua. Kolozsvár, 1912.

1921 – 10. kiadás

Ua. (Tizedik kiadás). Cluj-Kolozsvár, Minerva rt., 1921. 104 l.

1927 – 11. kiadás

Ua. (Tizenegyedik kiadás). Cluj-Kolozsvár, Minerva rt. 1927. 103 l.

1939 – 11. kiadás – utánnomás

Ua. (Tizenegyedik kiadás). Cluj-Kolozsvár, Pallas Kny., 1927./1939./ 103 l.

1943 – 12. kiadás

Ua. Tizenkettedik kiadás. Kolozsvár, 1943.

1947 – 13. kiadás

Ua. (Második átdolgozott kiadás), Cluj-Kolozsvár, Erzsébet könyvnyomda, 1947.

1949 – 14. kiadás

Ua. Budapest, Máté Ernő Könyvnyomdája 1949.

1950 – 15. kiadás

Ua. Sf. Gheorghe-Sepsiszentgyörgy, Tipografia „Graiul Liber” Könyvnyomda. 1950.

1954 – 16. kiadás

Ua. Intreprinderea Poligrafică Satu Mare, 1954.

1973 – 17. kiadás

Ua. (Harmadik átdolgozott kiadás). Cluj, 1973.

1978 – 18. kiadás

Ua. (Átdolgozott kiadás). Cluj, Municipiul Cluj-Napoca, 1978.

1983 – 19. kiadás

Ua. (18. Átdolgozott kiadás). Kolozsvár-Napoca, 1983.

1987 – 20. kiadás

Ua. (19. Átdolgozott kiadás). Kolozsvár-Napoca, 1987.

1991 – 21. kiadás

Ua. (20. Átdolgozott kiadás). Kolozsvár, 1991.

2000 – 22. kiadás

Ua. (21. Átdolgozott kiadás). Az Unitárius Egyház kiadása. Kolozsvár, 2000.

2002 – 23. kiadás

Ua. (21. Átdolgozott kiadás). Az Unitárius Egyház kiadása. Kolozsvár, 2002.

2007 – 24. kiadás

Ua. (21. Átdolgozott kiadás). Az Erdélyi Unitárius Egyház kiadása. Kolozsvár, 2007.

2012 – 25. kiadás

Ua. (22. Átdolgozott kiadás). A Magyar Unitárius Egyház kiadása. Kolozsvár, 2012.

2014 – 26. kiadás

Ua. (22. Átdolgozott kiadás). A Magyar Unitárius Egyház kiadása. Kolozsvár, 2014.

2017 – 27. kiadás

Ua. (23. Átdolgozott kiadás)

A 2017-ben kiadott káté 28. kiadásánál és harmadik átdolgozásánál (1875, 1947, 1973) tart.